

TROFEUL LUI TRAIAN DE LA ADAMCLISI PE MONEDE ALE ORAȘULUI TOMIS

DE

M. SĂMPETRU

După cum se știe unele mari lucrări executate sub domnia împăratului Traian, legate direct de purtarea războiului cu dacii, cum a fost podul de peste Dunăre de la Drobeta sau Columna traiană de la Roma, ridicată pentru perpetuarea amintirii victoriei asupra poporului dac, au căpătat și o expresie numismatică.

Sint cunoscute mai multe reprezentări pe emisiunile monetare, atît ale Podului lui Traian, construit în 103—105 e.n., cit și ale Columnei, terminată în 113 e.n.¹.

După descoperirea și identificarea monumentului triumfal de la Adamclisi ca fiind de la Traian, de către Gr. Tocilescu, grandoarea și semnificația deosebită a acestei impunătoare opere putea duce în chip firesc la concluzia că nici această măreață lucrare nu a putut rămîne în afara reprezentărilor monetare din vremea împăratului Traian.

Behrendt Pick² s-a ocupat cel dintîi (1891) de reproducerea monumentului triumfal de la Adamclisi pe monede. S-a putut găsi numai pe monede de bronz bătute de orașul Tomis sub Traian, cu chipul împăratului pe avers, iar pe revers cu Tropaion așezat pe o bază. În legătură cu aceste emisiuni a făcut o serie de remarci care au rămas: 1) Tipul monetar cu trofeu *pe o bază* nu este roman, ci grecesc tomitan și nu se mai întilnește în altă parte în imperiu și nici la Tomis înainte și după Traian. 2) Numele împăratului este la dativ, deci monedele constituie o *dedicație*. 3) Împăratul poartă și titlul de *Dacicus*. 4) Tipul monetar cu trofeu emis la Tomis este împrumutat de la monument, care i-a servit ca model artistului gravor. Pick se întreba dacă pe monede este înfățișat monumentul triumfal în întregime sau doar baza (hexagonală — *n.n.*) și inclina să creadă că doar aceasta din urmă³.

¹ Podul, la Paul L. Strack, *Untersuchungen zur römischen Reichsprägung des zweiten Jahrhunderts*, I, ¹Die Reichsprägung zur Zeit des Traian, Stuttgart, 1931, p. VI, 385 și p. 127; *Columna*, la Harold Mattingly — Edward A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, Londra, 1968, nr. 579 și pl. XI, 201 și nr. 600.

² B. Pick, *Das Monument von Adam-Klissi auf Münzen von Tomis*, *Archaeologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich-Ungarn*, Viena, XV, 1892, 1, p. 18—20.

³ *Ibidem*, p. 19, Vezi și Gr. Tocilescu, Otto Benndorf și G. Niemann, *Monumentul de la Adamklissi (Tropaeum Traiani)*, Viena, 1895, fig. 130 și p. 148—149. Tocilescu la rindu-i se arăta nedumerit dacă imaginea monetară reprezintă „numai baza sexagonală a trofeului de la Adamklissi sau întreaga construcțiune cilindrică de jos” (*ibidem*). Vezi și K. Regling în *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, Berlin, 1910, I, 2, p. 635 și nota 1; C. Molsil, *Cele mai vechi ateliere monetare de la noi: atelierele orașelor pontice*, Convorbiri numismatice, p. 23 (anexă la BSNR, XIV, 1919, nr. 31—32).

Trofeele, pe monedele romane imperiale, apar cu mult înainte de Traian. Un exemplu mai apropiat în timp ar fi emisiunea reprezentând *Germania Capta* de la Domitian din 85 e.n. cu trofeu de arme, cu captiv așezat jos la bază cu un cot sprijinit pe genunchi, un alt prizonier fiind în picioare, legat cu miinile la spate⁴.

Pe o monedă de aur de la Domitian se află, pe revers, imaginea unei femei reprezentând *Germania Capta* șezând pe un scut hexagonal, cu picioarele îndoite, cotul stîng rezemat de genunchi și mîna adusă la timpă în semn de resemnare⁵.

După primul război dacic al lui Traian apar emisiuni monetare ale căror imagini sînt simbol de biruință. De pildă, denar cu *Dacicus* în titulatura împăratului Traian, avînd pe revers pe Hercule în picioare⁶. Din aceeași vreme, un *aureus* cu Traian în cvadrigă, cu ramură și sceptru⁷ și un denar cu Victorie în picioare pe o corabie ținînd o cunună și o ramură de palmier⁸. În decembrie 102, după triumful sărbătorit la Roma, s-a emis o monedă de aur în care Traian eroizat pune un coif pe un trofeu⁹. Tot după primul război dacic, încă din 103—104 e.n., avem o altă emisiune cu simbolul victoriei, un denar cu *Mars* în costum militar în picioare (pe revers), ținînd lancea, sprijinindu-se cu mina pe un scut susținut de un captiv¹⁰. O altă imagine de triumf se poate întîlni pe o monedă bătută între anii 103—111 e.n., deci după primul sau al doilea război dacic. Prezintă pe revers un trofeu de arme cu două scuturi, unul rotund, altul oval, avînd la bază două săbii, două sulite și două scuturi¹¹.

Există emisiuni mai tîrzii, în aur și argint, cu *PARTHIA CAPTA* (din anii 114—117 e.n.) tot cu trofeu de arme însă cu doi captivi așezați jos de o parte și de alta, cu o mîna dusă la cap¹².

Faptul că pînă acum nu cunoaștem tropaion așezat pe o bază în emisiunile monetare din vremea împăratului Traian decît la Tomis nu face decît să confirme interpretarea sus-amintită, după care aceste emisiuni trebuie legate de existența monumentului triumfal dobrogean.

Însă problema poate fi aprofundată iconografic. Pînă acum nouă ne sînt cunoscute opt variante ale tipului monetar cu trofeu așezat pe o bază emise de orașul Tomis sub domnia lui Traian. Deosebirile sînt importante și considerăm necesar să ne oprim asupra lor mai îndeaproape. Ele privesc și dispunerea legendei în cîmpul rondelului, nu numai imaginea.

⁴ Harold Mattingly — Edward A. Sydenham. *op. cit.*, pl. VI. 92. nr. 278 a, p. 189 (85 e.n.).

⁵ *Ibidem*, pl. V. 79 și p. 163, nr. 77 (85 e.n.).

⁶ *Ibidem*, nr. 45, p. 247 (101—102 e.n.).

⁷ *Ibidem*, nr. 48 (101—102 e.n.). C. Moisil, BSNR, XXIV, 1929, p. 11—38.

⁸ *Ibidem*, nr. 46 și 47 (101—102 e.n.).

⁹ Cohen, 254, Paul Strack, nr. 54 și p. 107. După H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 321, emisiunea aceasta ar putea fi raportată la decizia imperială de înălțare a monumentului triumfal de la Adamclisi, ceea ce este greu de crezut, imaginea consemnînd doar, într-alt chip decît pe alte monede romane imperiale, biruința greu dobîndită asupra Daciei.

¹⁰ H. Mattingly și E. Sydenham, *op. cit.*, II, nr. 158, nr. 159 și nr. 160 la p. 255.

¹¹ *Ibidem*, nr. 147 și pl. VIII. 139, p. 254.

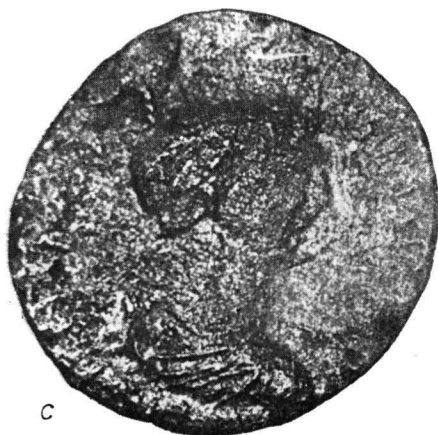
¹² *Ibidem*, pl. IX. 149 și nr. 324, p. 267.

a

b

c

d

Fig. 1. Monede emise de oraşul Tomis în vremea împăratului Traian, avînd pe revers un trofeu pe o bază. Variantele I (a, b) şi II (c, d).

Fig. 2. Monede tomitane cu trofeu. Variantele III (a), VI (b), și IV (c, d).
<https://biblioteca-digitala.ro>

Varianta I. Trofeu cu coif și cuirasă, sabie și două scuturi, fixat cu picioarele și stîlpul din mijloc pe o bază *scundă*. Coiful nu se observă destul de clar. Baza joasă și îngustă nu poate fi, credem, decît friza cu arme (sau poate tamburul cilindric, mult redus, plat). În această variantă am avea deci doar trofeul și friza cu arme (sau tamburul, scund) reprezentate din monumentul de la Adamclisi (Trofeul lui Traian). Legenda monetară scindată, în stînga și respectiv în dreapta imaginii, pe două rinduri, suprapuse. Pe avers, bustul împăratului Traian spre dreapta și legenda: ... KAIC NEPOYA TPAIANΩ CEB ΓEPM ΔAK¹³ (fig. 1, a, b).

Varianta II. Trofeu cu coif și cuirasă, cu două scuturi și fără sabie, fixat cu picioarele și stîlpul din mijloc pe o bază cilindrică *înaltă*. Coiful nu se distinge prea clar, totuși se vede că este realizat din față, ca mai sus. Legenda monetară pe revers, aceeași, dispusă la fel ca la varianta I. Pe avers, bustul lui Traian spre dreapta și legenda¹⁴ (fig. 1, c, d).

În acest caz considerăm că trofeul de la Adamclisi este reprezentat *direct* pe tamburul cilindric și că s-a omis de către gravor atît baza hexagonală, cît și acoperișul tronconic.

Varianta III. Pe revers¹⁵, trofeu cu coif, cuirasă, două scuturi, *balteus* și sabie fixat direct cu stîlp și picioare pe o bază cilindrică *înaltă*, fără mijlocirea bazei hexagonale sau a acoperișului tronconic. În această variantă, cornișa și treptele corpului cilindric ale monumentului de la Adamclisi sînt marcate prin cîte o linie groasă în relief, ambele depășind tamburul cilindric în părți. Legenda de pe revers este deosebită de cea de la variantele I și II, fiind dispusă prin înjumătățire, în stînga și în dreapta trofeului și scrisă de jos în sus în stînga și de sus în jos în dreapta, în sens invers. Pe avers bustul lui Traian spre dreapta și legenda: AYT KAIC NEPOYA TPAIANΩ CEB ΓEP ΔAK¹⁶ (fig. 2, a).

Varianta IV. Pe revers¹⁷ trofeul cu coif (ce pare a fi gravat pe latură, cu creastă-panaș), cuirasă, sabie, scuturi și picioarele și stîlpul din mijloc pe o bază mică ce surmontează o bază cilindrică mare în relief bombat, marcată jos printr-o linie groasă tot în relief, dusă în părți în stînga și dreapta corpului cilindric, care nu poate fi altceva decît *krēpis* (treptele monumentului de la Adamclisi). Baza mică ce servește de soclu trofeului, nu poate fi decît baza hexagonală, reprodușă aproximativ ca formă și înălțime, iar baza mare cilindrică, tamburul cilindric al monumentului triumfal. Această imagine monetară se apropie cel mai mult de cea autentică a monumentului, ce i-a servit gravorului ca model. Lipsește pe monedă doar acoperișul tronconic.

¹³ Unul din exemplarele mai bine conservate din această emisiune reproduș de noi se află la Institutul de arheologie din București, nr. inv. 462/3 (G—3, 97 g, D—21 mm, bronz). Legenda de pe avers este greu lizibilă la sfîrșit.

¹⁴ La Institutul de arheologie din București sînt mai multe exemplare, dintre care acesta cu nr. inv. 1 261/A. 2 412 este mai bine păstrat (G—3,76 g, D—19 mm, bronz).

¹⁵ Gr. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, București, 1900, a reproduș această imagine (fig. 10 și p. 21) și a apreciat că reprezintă „le trophée d'Adam-Klissi dans sa partie supérieure, avec la base cylindrique du monument” (*ibidem*, p. 22). Vezi și K. Regling, *op. cit.*, nr. 2 601 la p. 681 (bronz) și F. B. Florescu, *Das Siegesdenkmal von Adam-Klissi*, București—Bonn, 1965, fig. 357 (stînga) p. 675.

¹⁶ K. Regling, *op. cit.*, 681.

¹⁷ Vezi, K. Regling, *op. cit.*, nr. 2 603 la p. 681 (varianta IV sau V).

Legenda de pe revers se deosebește de toate cele descrise pînă acum ca dispunere, fiind gravată liniar, pe un rînd deși înjumătățită: TOMI/TΩN. Pe avers bustul lui Traian laureat spre dreapta și legenda cunoscută¹⁸: ...KAIC NEPOYA TRAIANΩ CEB ΓEP ΔAK (fig. 2, c, d).

Varianta V. Pe revers¹⁹, trofeu cu coif (pare realizat dintr-o parte (?), se întrevide creasta cu panaș), cuirasă, scuturi și sabie, cu stilpul și picioarele fixat pe un soclu conic ce surmontează o bază cilindrică, înaltă, gravată în relief convex și marcată la cornișă printr-o linie groasă tot în relief. Treptele nu sînt înfățișate.

Observăm că din imaginea cunoscută a monumentului nu a fost reținută la această emisiune baza hexagonală, care apare la varianta precedentă, la care lipsește însă acoperișul tronconic ce este gravat aici, însă conic, fapt ce s-a putut realiza tocmai prin eliminarea bazei hexagonale. Legenda pe revers este liniară pe un rînd și înjumătățită ca și la precedentă variantă: TOMI/TΩN. Pe avers, bustul lui Traian spre dreapta și legenda²⁰ (fig. 3, a, b). Imaginea de pe avers și revers se apropie destul de mult de cea de la varianta IV.

Varianta VI. Pe avers bustul lui Traian spre dreapta și legenda cunoscută de la celelalte emisiuni tomitane cu trofeu. Pe revers tropaion, cu coif (neclar), cuirasă, două scuturi și sabie, așezat pe o bază circulară de înălțime medie, în comparație cu variantele I și II. În părți legenda, asemănătoare cu a acestora. Bronz (fig. 2, b)²¹.

Varianta VII. Îi corespund două emisiuni, ambele avînd pe revers un trofeu cu coif realizat din față, lorică, două scuturi și sabie, fixat cu stilpul din mijloc și picioarele pe o bază circulară. De înălțime medie în relief bombat, orizontală în partea de sus, aceasta este subliniată cu o linie groasă în relief ce depășește laturile tamburului cilindric și care reprezintă crepidoma monumentului triumfal. Legenda de pe revers diferă: într-un caz (fig. 3 d) este dispusă în cruciș, în stînga și în dreapta monumentului²², iar în celălalt (fig. 4 b) este gravată în părți, în stînga monumentului de jos în sus²³, iar în dreapta lui de sus în jos. Pe avers în ambele cazuri, legenda binecunoscută din care se păstrează NEPOYA TRAIANΩ CEB ΓEPM Δ AK, însă clar doar numele împăratului și bustul lui Traian cu cunună de lauri, spre dreapta (fig. 3 c).

La al doilea exemplar, din legenda de pe avers se observă mai bine prima parte: AY T KAIC NEPOYA TPAIANΩ ..., în rest nefiind lizibilă (fig. 4 a). În primul caz nu se mai poate preciza dacă trofeul avea sabie, piesa fiind ruptă în dreapta.

¹⁸ *Ibidem*, La Institutul de arheologie din București, nr. inv. 1 261/A. 2 420, (G—5,05 g, D—20 mm, bronz).

¹⁹ La Institutul de arheologie din București, nr. inv. 1 261/A. 2 419 (G—4,17 g, D—19mm, bronz).

²⁰ *Ibidem*, La Regling, *op. cit.*, nr. 2 603 (varianta IV sau V).

²¹ Pentru imaginea de pe revers, la varianta VI vezi și Kurt Regling, *op. cit.*, nr. 2 600 la p. 680 și pl. VII, 1 (vol. I, 1).

²² Un exemplar se află la Institutul de arheologie din București, inv. nr. 305/9, G=3,57 g, D=20,15 mm. Bronz.

²³ Piesa se află la Institutul de arheologie din București, inv. nr. 235/641, G=4,26 g, D=20,5 mm. Bronz.

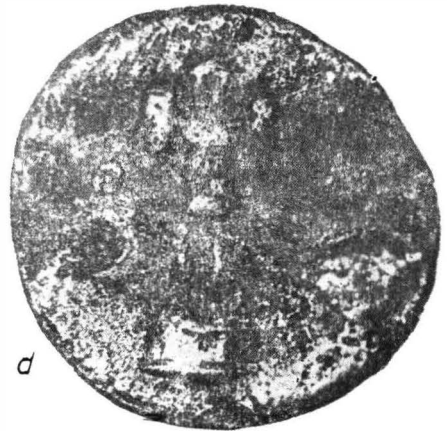
a

b

c

d

Fig. 3. Monede tomitane cu trofeu. Variantele V (a, b) și VII (c, d).
<https://biblioteca-digitala.ro>

a

b

c

d

Fig. 4. Monede tomitane cu trofeu. Variantele VII (a, b) și VIII (c, d).
<https://biblioteca-digitala.ro>

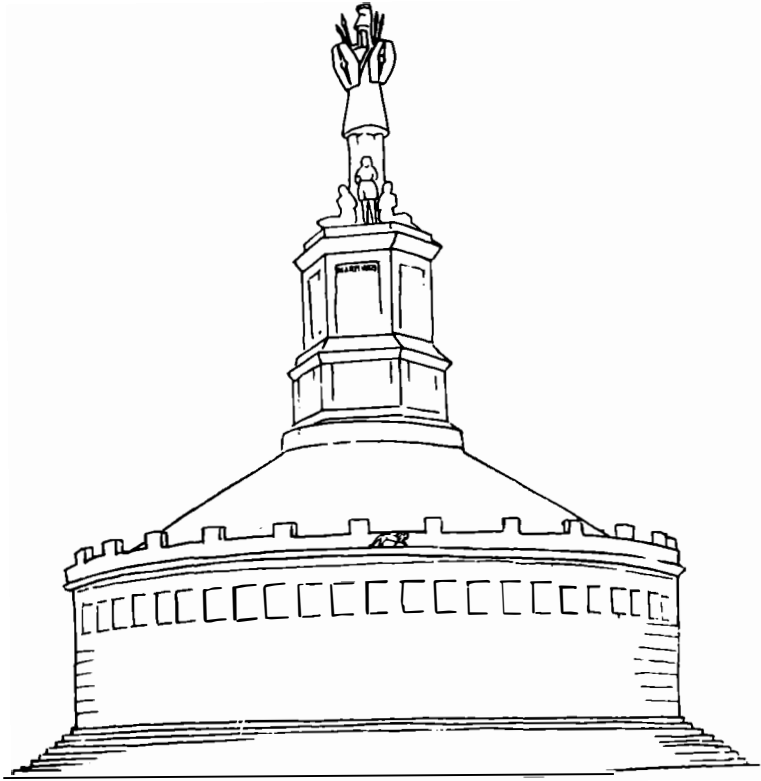

Fig. 5. Monumentul triumfal al lui Traian de la Adamclisi (Schiță după reconstituirea Tocilescu – Niemann – Furtwängler).

Fig. 6. Trofeul lui Constantin cel Mare de la poarta de est a oraşului
Civitas Tropaensium.

Față de varianta II, la aceasta avem în plus reprezentarea stilizată a treptelor monumentului, nu numai a tamburului cilindric însă tot fără trunchiul de con.

Varianta VIII. Pe revers, trofeu cu coif, lorică, două scuturi (fără sabie) cu stîlpul din mijloc și picioarele așezate pe o bază de înălțime medie, cu laturile oblice (fig. 4 d).

Se observă pulparele aplicate pe picioare, gravate însă aici din *cîte două linii*, una pînă la genunchi și alta de la genunchi în jos. Nu întîlnim aici linia groasă, în relief, de la baza tamburului cilindric, care să reprezinte treptele. Legenda este repartizată invers pe revers: în stînga, de jos în sus, respectiv în dreapta, de sus în jos, cu *TΩN* înainte de *TOMI*.

Pe avers, legenda cunoscută din care se mai deslușește *NEPOYA TPAIANΩ*, și bustul lui Traian cu cunună de lauri, spre dreapta (fig. 4 c)²⁴. Spre deosebire de varianta VI, în cazul de față tamburul cilindric are un diametru mai mic și este mai puțin înalt.

De remarcat că la toate variantele acestui tip monetar (cu trofeu pe o bază emis la Tomis sub Traian) trunchiul trofeului nu este reprezentat singur. Dimpotrivă, imaginea suportului trofeului este mereu întreită: un stîlp la mijloc și picioarele trofeului, în sens „anatomic” desigur, realizate separat, nu ca la trofeul de la Adamclisi al lui Traian (fig. 5), unde picioarele trofeului lipsesc, iar pulparele sînt sculptate pe tambur (trunchiul de arbore). Acest detaliu numismatic al suportului trofeului cu imagini de trofee cu picioare și stîlp la mijloc, din epoca lui Traian, îl regăsim și la trofeul lui Constantin cel Mare de la Poarta de est a orașului *Civitas Tropaeensium*, scos din săpături de Tocilescu²⁵, unde pulparele sînt aplicate pe picioare, sculptate separat de trunchiul de arbore cu ovă, susținător al trofeului, realizat monolit aici, date fiind dimensiunile mici ale acestuia (2,65 m înălțime fără coif), (fig. 6).

Este greu de explicat această deosebire față de imaginea autentică a monumentului. Dacă în cazul variantelor I—III și VI—VIII s-ar datora unor neglijări ale unor aspecte reale ale edificiului, ce era în picioare în întregime în vremea aceea, între anii 109—114 e.n., cînd au fost bătute la Tomis monedele ce formează emisiunile acestui tip monetar, același lucru nu se mai poate susține pentru variantele IV și V, îndeosebi pentru cea menționată întii, acestea fiind, în rest, foarte aproape de imaginea autentică a monumentului de triumf al lui Traian.

Reprezentarea diferită a trunchiului trofeului (cu două crăci semnificînd picioarele)²⁶ a fost preluată după cît se pare de la monedele imperiale romane.

Ținem să subliniem că nici B. Pick, nici Gr. Tocilescu sau Kurt Regling nu au reținut variantele trofeului așezat pe o bază, ci au făcut doar o separare (îndeosebi Begling) a unor emisiuni, după dispunerea dife-

²⁴ La Institutul de arheologie din București, se află un exemplar cu inv. nr. 1 261/A 2 418, G = 4,18 g, D = 19 mm. Bronz. La Regling, *op. cit.*, p. 681, la nr. 2 602, o piesă cu aceeași dispunere inversă a legendei pe revers. Menționăm că trimerurile la K. Regling, *op. cit.*, pentru nr. 2 600—2 603 au în vedere legendele de pe revers, identice după conținut.

²⁵ Vezi, Gr. G. Tocilescu, Otto Bendorff și George Niemann, *Monumentul de la Adamclisi*. . . Viena, 1895, fig. 126 la p. 130.

²⁶ Am folosit termenul de *picioare*, pentru trofeu reprezentat pe monede și nu de *atele*, care nu ni s-a părut potrivit.

rită a legendei de pe revers. Menționăm că în delimitarea variantelor ne-am condus avînd drept criteriu numai iconografia monumentului triumfal reprezentat pe reversul monedelor tomitane din seriile ce ne-au stat la îndemînă și că, datorită acestui fapt, variantele stabilite de noi nu corespund cu emisiunile tipului monetar respectiv.

Diversitatea legendelor și iconografiei tipului monetar cu trofeu pe o bază arată că în intervalul scurt dintre 109 e.n., anul inaugurării monumentului și 114 e.n., cel al expediției în Parthia, au fost bătute anual în monetăria tomitană piese aparținînd mai multor emisiuni distincte privind imaginea monumentului, inclusiv detaliile trofeului propriu-zis.

Se deosebeau atît dispunerea legendei de pe revers, cît și, mai ales, caracteristicile literelor de pe avers și revers, precum și detaliile bustului lui Traian.

Baterea acestor monede avea loc foarte probabil la 1 august în fiecare an în intervalul de timp amintit cînd era sărbătorit *Mars Ultor*, zeul principal al armatei romane, căruia i-a fost dedicat monumentul și după aceea în legătură cu sacrificiile anuale ce aveau loc la altarul funerar militar de alături. Nu este clar însă de ce aproape de fiecare dată se recurgea la un alt model pentru matriță.

Am remarcat deja că din seria emisiunilor tipului monetar studiat, doar variantele IV și V cu legendă liniară pe revers pe un singur rînd (*TOMI — TΩN*), îndeosebi varianta IV, sînt cele mai apropiate de imaginea autentică a monumentului, ceea ce poate să ducă la concluzia că acestea sînt și cele mai tîrzii. Faptul că pe monedele imperiale romane monumentul triumfal al lui Traian de la Adamclisi nu apare în același interval de timp și nici ulterior, deși Columna și Podul sînt reprezentate corespunzător, arată că în ochii cercurilor politice diriguitoare de la Roma monumentului de la Tropaeum Traiani i s-a acordat o importanță regională, în ciuda dimensiunilor sale impunătoare și semnificației sale profunde. Aceasta s-ar datora, în parte, faptului că amintea doar faptele de arme dintr-o singură campanie, cea moesică, și că fusese înălțat într-o provincie îndepărtată de la marginea imperiului.

Așa se explică și faptul că, în ciuda grandorii sale, istoriografia romană nu-l menționează, iar imaginea sa aproximativă și stilizată a fost transmisă datorită silințelor cîrmuirii unui oraș grecesc din imperiu, a metropolei Tomis, care căuta astfel să omagieze pe împăratul Traian și să flateze armata Romei cuceritoare a Daciei. Mai ales că monumentul se afla în cuprinsul provinciei Moesia Inferior la o distanță relativ mică de cetatea de pe țărmul mării. Dealtfel, existau motive suficiente care să justifice această atitudine politică din partea tomitanilor. Nu demult, au fost relevate condițiile generale, politice și economice în care s-au aflat orașele grecești de la mare intrate sub stăpînirea romană. Încă de la includerea ținutului dintre Dunăre și mare în Imperiul roman în limitele provinciei Moesia (46 e.n.), politica Romei față de cetățile grecești de pe țărmul vestpontan ce făceau parte din *pentapolis* (Tomis, Callatis, Histria, Dionysopolis, Odessos) a fost de sprijinire în domeniul economic și de întărire a unor drepturi de autoadministrare în cadrul organizării imperiale romane.

Slăbiciunea economică (reflectată și pe plan monetar) a orașelor grecești ce alcătuiau uniunea, ca și obediența lor față de puterea centrală

manifestată prin cultul imperial comun, asigurau, începînd cu a doua jumătate a secolului I e.n., stabilitatea stăpînirii romane în Moesia, cu atît mai mult cu cît puterea centrală sprijinea redresarea lor economică.

Reorganizarea provinciei Moesia sub Domitian (86 e.n.) prin împărțirea ei în două provincii, Moesia Superior și Moesia Inferior și izbucnirea luptei pe viață și pe moarte între statele roman și dac, au sporit greutatea specifică a orașelor pontice grecești din Dobrogea față de Roma.

În noua situație creată, chiar în preajma primului război dacic al lui Traian, orașele grecești de pe coasta moesică beneficiază, în afară de întărirea unor drepturi mai vechi și de recunoașterea limitelor teritoriilor lor. Cel puțin pentru Histria, hotărnicia lui Laberius Maximus din toamna anului 100 e.n. constituie o dovadă clară în această privință ²⁷.

Desigur că acest act reflectă politica generală a puterii centrale față de orașele din *pentapolis*. În condițiile confruntării militare cu puterea dacă romanii căutau sprijin la etniile nedace — greci în cazul de față —, străduindu-se să le cîștige de partea lor, mai ales că în Dobrogea trăia, îndeosebi în teritoriile rurale ale orașelor grecești și romane, o numeroasă populație getică, la acea vreme încă nesigură pentru romani.

După victoria romanilor asupra Daciei, poziția de dependență a orașelor grecești se accentuează, nemaexistînd în spațiul carpato-dunărean o altă forță militară capabilă să se opună Romei.

De astă dată uniunea grecilor din cele cinci orașe avea mai multă nevoie de acest sprijin, decît ăvusese Roma mai înainte de el de la orașele grecești.

Începînd din vara anului 106 e.n., după terminarea războiului, în Dobrogea se intensifică prezența militară romană, prin instalarea a două legiuni (înainte erau doar trupe auxiliare), cît și colonizarea romană, cînd iau ființă așezări noi, între care și orașe ca Tropaeum Traiani.

Expresia numismatică a proslăvirii victoriei romane asupra Daciei prin reprezentarea chipului împăratului Traian și a monumentului de triumf „Tropaeum Traiani” pe monedele tomitane înseamnă nu numai grija orașelor grecești, îndeosebi a Tomisului, de a menține drepturile recunoscute pînă atunci de autoritatea romană, ci și tendința de a dobîndi altele noi însoțite în special de avantaje care să le asigure propășirea economică ²⁸.

Statul roman recunoscuse dreptul de a bate monedă proprie de bronz în cazul orașelor Tomis și Callatis din secolul I e.n., iar pentru Histria din secolul al II-lea e.n. ²⁹. Și după războaiele dacice Sfatul și Adunarea poporului, organele deliberative din aceste orașe, continuă să apară în inscripții fie sub forma grecească fie sub cea latină (*respublica Tomitanorum*, la Tomis) iar pe monede în cazul Tomisului, *TOMITON*.

²⁷ Cu privire la situația orașelor grecești în secolele I—II e.n., vezi Em. Condurachi în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 489—493, 499, 506, 513 și 516; D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 482—483 și *Hotărnicia lui Laberius Maximus*, SCIV, 7, 1956, 1—2, p. 137—158; Iorgu Stoian, *Tomitana*, București, 1962, p. 33—34 și 38; D. M. Pippidi, în *Din istoria Dobrogei*, I, București, 1965, p. 313—320.

²⁸ Iorgu Stoian, *op. cit.*, p. 38 și nota 6. După D. M. Pippidi, statutul juridic al orașelor din *pentapolis* era, fie cel al unor *ciuitates foederatae*, sau chiar al unor *ciuitates liberae et immunes* (*op. cit.*, p. 316).

²⁹ Vezi, Em. Condurachi, *op. cit.*, p. 515—516.

Dacă ne referim numai la tipul monetar cu trofeu, constatăm, pe de o parte, că îl aflăm numai în emisiunile tomitane, ceea ce înseamnă că dreptul de a emite în acest caz a fost rezervat oraşului Tomis, deoarece nu întâlnim acest tip la alte oraşe greceşti de pe coastă.

Pe de altă parte, observăm că emisiunile aparţinând acestui tip monetar sînt variate şi au fost făcute în cantităţi mari, ceea ce lasă să se întrevadă şi o intensă circulaţie de mărfuri locală.

Nu dispunem de dovezi care să arate reacţia împăratului Traian faţă de dedicaţia numismatică, des repetată, făcută de tomitani.

Există o inscripţie în limba latină pe o arhitravă de calcar dedicată împăratului Traian de *respublica Tomitanorum*, de cînd era legat imperial Q. Roscius Murena Coelius Pompeius Falco, datată din 10 dec. 116—9 dec. 117 e.n.³⁰, care provine de la un monument public, poate mai modest, o propilee.

Descoperirea la Tomis şi a unor blocuri de marmură de la o arhitravă³¹ prevăzută cu locaş de asamblare a cornişei, deci provenind de astă dată de la un edificiu monumental important, avînd săpat în greacă şi latină numele aceluiaşi legat imperial, ne face să ne gîndim la o intensă activitate edilitară în vremea lui Traian, după războaiele dacice, la Tomis, ca răspuns la neîncetatele omagii aduse de acest oraş prin emisiunile monetare amintite. Desigur, efortul edilitar se îmbina cu măsuri de înlesnire a activităţii economice a oraşului Tomis, luate poate de împăratul însuşi, a căror importanţă şi semnificaţie, în lipsa documentelor, ne scapă.

După cum se ştie, în vremea lui Antoninus Pius (138—161 e.n.) oraşul Tomis va căpăta titlul de *μητροπόλις Πόντου*, ceea ce poate duce la concluzia că încă începînd cu Traian şi din considerentele arătate, oraşul a fost susţinut în chip special în eforturile sale de a dobîndi întietatea în sînul oraşelor greceşti din Moesia Inferior.

LE TROPHÉE DE TRAJAN À ADAMCLISI D'APRÈS LES MONNAIES DE TOMIS

RÉSUMÉ

L'étude concerne les émissions monétaires qui présentent des revers au type du « trophée » érigé sur une base, frappées par la ville de Tomis à l'époque de Trajan, entre 109 et 114 de n.è.

En partant de l'analyse de ce type d'après les exemplaires conservés à l'Institut d'Archéologie de Bucarest, l'auteur a défini huit variantes iconographiques du monument triomphal de Trajan à Adamclisi, érigé en 109 de n.è.

Tout en soulignant les similitudes et les différences par rapport à l'image du modèle authentique utilisé par le graveur, l'auteur estime la quatrième variante, comme la plus proche du monument même.

³⁰ Gabriella Bordenache, *Attività edilizia a Tomi nel II secolo dell' e.n.*, Dacia, N.S., 4. 1960, p. 256—257; Iorgu Stoian, *op. cit.*, p. 123—124, nota 1 la p. 124 şi pl. XXX, fig. 1.

³¹ Gabriella Bordenache, *op. cit.*, p. 257—262 şi fig. 1 şi 2.

Les considérations générales et les conclusions concernent la situation politique et économique qui a précédé et suivi les guerres daciques de Trajan.

Le type au « trophée » se rencontre seulement parmi les émissions de Tomis. On souligne aussi la variété des émissions, leur différent poids et la quantité assez considérable des frappes de ce type. L'auteur envisage enfin un rapport possible entre les émissions de l'atelier monétaire de Tomis et l'essor édilitaire et économique de cette ville surtout à partir du règne de Trajan.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. Monnaies de Tomis du règne de Trajan, ayant sur le revers un *trophée* surmontant une *base*. Les variantes I (a, b) et II (c, d).

Fig. 2. Monnales tomitaines au « trophée ». Les variantes III (a), VI (b) et IV (c, d).

Fig. 3. Monnales tomitaines au « trophée ». Les variantes V (a, b) et VII (c, d).

Fig. 4. Monnaies tomitaines au « trophée ». Les variantes VII (a, b) et VIII (c, d).

Fig. 5. Le monument triomphal de Trajan à Adamclisi (Croquis d'après la restitution Tocilescu — Niemann — Furtwängler).

Fig. 6. Le Trophée de l'empereur Constantin le Grand de la Porte Est de la ville *Civitas Tropaeensium*

